

UNIVERZITET U SARAJEVU - FILOZOFSKI FAKULTET
VIJEĆE DOKTORSKOG STUDIJA IZ PSIHOLOGIJE

Broj: 03-09/402-1
Datum: 22. 11. 2024 god.

VIJEĆU FAKULTETA

PREDMET: Prijava projekta doktorske disertacije doktorantice **Mirzete Brkić, MA**

Kandidatkinja Mirzeta Brkić, MA studentica Doktorskog studija iz psihologije, prijavila je dana 20. 9. 2024. godine, prijavu projekta doktorske disertacije vijeću studija pod naslovom *Uloga psihološkog i socijalnog kapitala u objašnjenju psihosocijalne dobrobiti i akademskog postignuća studenata (The Role of Psychological and Social Capital in Explaining the Psychosocial Well-Being and Academic Achievement of Students)*, a u skladu sa članom 30. (Sadržaj prijave projekta) Pravila studiranja za treći ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu broj: 01-1101-79/18 od 19. 12. 2018. godine,

Vijeće doktorskog studija iz psihologije je na sjednici od 14. 11. 2024. godine usvojilo prijedlog Komisije za ocjenu i odbranu projekta, radne verzije i doktorske disertacije (Komisija Univerziteta), prijedlog mentora i zamjenskog člana Komisije Univerziteta. Vijeće studija je predložilo Komisiju Univerziteta u sljedećem sastavu:

1. Prof. dr. Sibela Zvizdić, predsjednica,
 2. Prof. dr. Amela Dautbegović, mentorica i članica,
 3. Prof. dr. Mirna Marković, članica
- Za zamjenskog člana Komisije predlaže se prof. dr. Enedina Hasanbegović-Anić.

PRILOG:

1. Prijava projekta doktorske disertacije (obrazac DS2) studentice Mirzete Brkić, MA sa biografijom;

Sarajevo, 22. 11. 2024. god.

Predsjednik Vijeća doktorskog studija

Prof. dr. Saša Drače

20-09-2024

Curriculum Vitae – Mirzeta Brkić

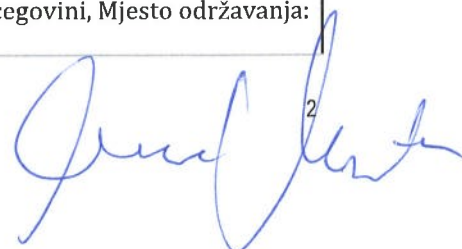
		Mirzeta Brkić, MA		
		+387 61 920 546		
		mirzeta.brkic@fin.unsa.ba		
		Paromlinska 1 71 000 Sarajevo		
Godina rođenja	1989.	Mjesto rođenja	Velika Kladuša	

	Obrazovanje
2020-u toku	Doktorski studij, Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Sarajevu
2011-2013	MA psihologije, Odsjek za psihologiju, FF UNSA
2008-2011	BA psihologije, Odsjek za psihologiju, FF UNSA
2004-2008	JU Gimnazija Velika Kladuša
	Radno iskustvo
2018-u toku	<p>Saradnica na psihološkoj grupi predmeta na Katedri za religijsku pedagogiju i religijsku psihologiju na Fakultetu islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu</p> <p><i>Predmeti na kojima je angažovana:</i></p> <p>Uvod u metodologiju istraživanja</p> <p>Opća psihologija sa psihologijom ličnosti</p> <p>Uvod u psihologiju</p> <p>Razvojna psihologija</p> <p>Psihologija religioznosti</p> <p>Psihologija obrazovanja</p> <p>Islamska misija (Da'va)</p> <p>Islamsko dušebrižništvo</p> <p>Islamsko dušebrižništvo: praktikum</p> <p>Religija i pojedinac u vremenu postmoderne</p> <p>Rješavanje sukoba</p>
2024.	<p>Vanjska saradnica na Odsjeku za psihologiju i Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu</p> <p><i>Predmeti na kojima je angažovana:</i></p> <p>Razvojna psihologija 1</p> <p>Psihologija djetinjstva i adolescencije</p>
2022-2023	Vanjska saradnica na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu

	<i>Predmeti na kojima je angažovana:</i> Psihometrija 1 Psihometrija 2
2016-2018	Vanjska saradnica na psihološkoj grupi predmeta na Filozofskom fakultetu i Islamskom pedagoškom fakultetu Univerziteta u Zenici
2014-2015	Profesorica psihologije u Međunarodnoj srednjoj školi u Zenici

	Naučno-istraživački projekti
2021-2022	Psihofizičko zdravlje djece/učenika i prosvjetnih radnika u doba i nakon pandemije izazvane koronavirusom, Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo. <i>Izveštaj o provedenom istraživanju o psihofizičkom zdravlju djece/učenika, prosvjetnih radnika i roditelja nakon pandemije izazvane virusom COVID-19 sa preporukama (2022)</i>
2020-2023	<i>Psihosocijalne odrednice depresivnosti, anksioznosti i stresa kod studenata</i> , Centar za psihološka istraživanja, edukaciju i savjetovanje pri Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu
2019-u toku	RESILIENCE PROJECT (<i>REligious Studies Infrastructure: tooLs, Experts, conNectiions and Centers</i> / Infrastruktura za religijske studije: alati, stručnjaci, veze i centri), Projekat u okviru EU programa za istraživanje i razvoj H2020
2019-2020	Međunarodni naučno-istraživački projekat <i>Mapiranje terena – 2019/2020. o neakadskim vrijednostima u obrazovanju u BiH</i> , Međunarodni univerzitet Virdžinija (USA) i Centar za napredne studije (BiH)
2018-2020	<i>Kompetencije kadrova Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini: imami, muderrisi, odgajatelji i vjeroučitelji</i> , Uprava za obrazovanje i nauku Rijaseta IZ-e u BiH i Fakultet islamskih nauka u Sarajevu
2018-2019	Međunarodni naučno-istraživački projekat <i>Unapređenje obrazovanja u modernim društvima</i> , Univerzitet Indiana (USA) i Centar za napredne studije (BiH)
	Konferencije, naučni skupovi
21-22. juni 2024.	Naučno-stručni skup 8. sarajevski dani psihologije, Odsjek za psihologiju i Centar za psihološka istraživanja, edukaciju i savjetovanje u okviru Centra za naučnoistraživački rad i stručne djelatnosti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu.
18-20. april 2024.	VIII kongres psihologa Bosne i Hercegovine, Banja Luka, prezentacija rada <i>Povezanost nomofobije i straha od propuštanja sa dobrobiti studenata i akademskim uspjehom</i> . Koautori: Dženana Husremović i Hana Sarajlić.
17. i 18. novembar 2022.	Naučna konferencija s međunarodnim učešćem: Trideset godina Islamske vjeronauke u odgojno-obrazovnom sistemu Bosne i Hercegovine: iskustva, izazovi i perspektive, Fakultet islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu i Uprava za obrazovanje Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Mjesto održavanja:

	Sarajevo. Naslov izlaganja: <i>Iskustva u realizaciji nastave Islamske vjeronauke u periodu od 1992. do 2002. godine (intervjui s nastavnicima)</i> .
15. i 16. septembar 2022.	Međunarodna konferencija "Kako do pomirenja: komparativna perspektiva", Fakultet islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu, Reset DOC (Europe), Reset Dialogues (US) i Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, Mjesto održavanja: Sarajevo. Članica organizacionog odbora.
29. i 30. april 2022.	Naučno-stručni skup 7. sarajevski dani psihologije, Odsjek za psihologiju i Centar za psihološka istraživanja, edukaciju i savjetovanje u okviru Centra za naučnoistraživački rad i stručne djelatnosti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Online. Naslov izlaganja: <i>Psihosocijalne odrednice anksioznosti i depresivnosti kod studenta tokom pandemije COVID-19</i> . Koautor: Amela Dautbegović
26. do 28. april 2019.	Advancing Education in Muslim Societies: Mapping the Terrain. Organizatori: International Institute of Islamic Thought, Istanbul Şehir University Center for Higher Education Studies, and MAHYA, Mjesto održavanja konferencije: Istanbul. Naslov izlaganja: <i>Advancing Education in Muslim Societies (AEMS). Mapping the Terrain Study: Wave 1 results: Bosnia and Herzegovina</i> .
Seminari, radionice, webinar	
6. decembar 2021.	EBSCO webinar za nastavno i stručno osoblje, Rektorat UNSA, Zoom platforma.
23. septembar 2021.	<i>Dobrobit pojedinca u obrazovanju i znanosti/nauci: zdravlje, sigurnost, sreća i prosperitet u visokom obrazovanju</i> , Webinar organizovali Univerzitet u Sarajevu u saradnji sa javnim univerzitetima u Bosni i Hercegovini: Univerzitet u Banja Luci, Univerzitet u Bihaću, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Sveučilište u Mostaru, Univerzitet u Tuzli i Univerzitet u Zenici, Zoom platforma.
januar april 2021.	Praksoteka 2021. (serija razgovora o učenju i podučavanju na UNSA), Rektorat UNSA, Zoom platforma.
16-22. septembar 2020.	One Week Online Orientation Program on Islamic Counselling and Psychotherapy, Institute of Objective Studies, Aligarh, India, Zoom platforma.
24. i 25. februar 2020.	Workshop: <i>Using Reflective Structured Dialogue to teach civil discourse</i> . Organizers and Partners: Jamal Barzinji Project, Shenandoah University, Bridgewater College, Univerzitet u Sarajevu, Fakultet islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu i Essential Partners. Sarajevo.

	Objavljeni radovi
	Dautbegović, A. i Brkić, M. (2024). Mentalno zdravlje djece predškolskog uzrasta iz perspektive stručnih saradnika zaposlenih u predškolskim ustanovama. <i>Edukacija i izazovi savremenog</i> , 1(1), 275-293.
	Čolić, A., Brkić, M. , Bašić, A. i Ibreljić, R. (2023). Iskustva u realizaciji nastave islamske vjeronauke u Bosni i Hercegovini od 1992. do 2002. godine. <i>Zbornik</i>

3

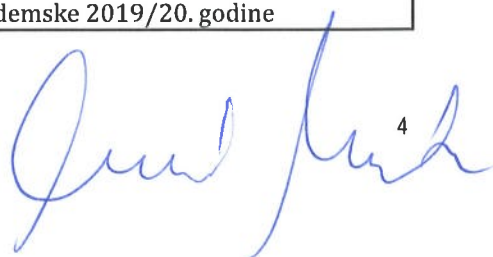
	<p>radova Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu, Tematski broj: Trideset godina Islamske vjeronauke u odgojno-obrazovnom sistemu Bosne i Hercegovine: iskustva, izazovi i perspektive, 247-269.</p> <p>Dautbegović, A. i Brkić, M. (2023). Psihosocijalne odrednice anksioznosti i depresivnosti kod studenata tokom pandemije COVID-19. <i>Naučno-stručni skup sedmi Sarajevski dani psihologije - Zbornik radova</i>, 7, 9-32.</p> <p>Dautbegović, A., Marković, M., Dedić Bukvić, E., Brkić, M., Čolić, A., i Smajić, A. (2023). <i>Od individualne do institucionalne odgovornosti: Unapređenje kvalitete mentalnog zdravlja studenata i iskustva studiranja</i>. Sarajevo: E-knjige Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu.</p> <p>Sijamhodžić-Nadarević, D., Smajić, A., Begović, N., Hasanović, Z., i Brkić, M. (2022). <i>Studija o kompetencijama kadrova Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini: Od stečenih ka potrebnim kompetencijama</i>. Sarajevo: El-Kalem i Fakultet islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu.</p> <p>Brkić, M. i Smajić, A. (2021). Odnos između stepena anksioznosti i religioznosti kod studenata Fakulteta islamskih nauka. <i>Zbornik radova Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu</i>, 25, 147-164.</p>
--	--

	Jezici				
Maternji jezik	Bosanski jezik				
Strani jezici Europska razina*	Razumijevanje		Govor		Pisanje
	Slušanje	Čitanje	Govorna interakcija	Govorna produkcija	
Engleski jezik	B 2	B 2	B 2	B 2	B 2

*Zajednički europski referentni okvir za jezike

	Vještine
Kompjuterske vještine	Vješto baratanje Microsoft Office™ alatima (Word™, Excel™ i PowerPoint™) Efikasno korištenje Moodle platforme za online učenje, SPSS

	Priznanja
mart 2021.	Priznanje za postignuto 3. mjesto u odgovornom i kvalitetnom izvršavanju nastavničkih obaveza u online nastavnom okruženju u zimskom semestru akademske 2020/21. godine
juni 2020.	Priznanje za postignuto 3. mjesto u odgovornom i kvalitetnom izvršavanju nastavničkih obaveza u zimskom semestru akademske 2019/20. godine

UNIVERZITET U SARAJEVU – ODABRATI FAKULTET/AKADEMIJU!
PRIJAVA PROJEKTA DOKTORSKE DISERTACIJE

Obrazac DS2

Stranica 1 od 31

PRIJAVA PROJEKTA DOKTORSKE DISERTACIJE

Opći podaci i kontakt doktorantice	
Titula, ime i prezime doktoranta/doktorantice	MA Mirzeta Brkić
Nositelj/Nositelji studija	Univerzitet u Sarajevu - Filozofski fakultet
Naziv studija	Doktorski studij iz psihologije
Kontakt telefon	061 920 546
E-pošta	mirzeta.brkic@fin.unsa.ba
Prilog uz obrazac	Biografija/CV kandidata

1. RADNI NASLOV TEZE

1.1. Bosanski/hrvatski/srpski

Uloga psihološkog i socijalnog kapitala u objašnjenju psihosocijalne dobrobiti i akademskog postignuća studenata

1.2. Engleski

The Role of Psychological and Social Capital in Explaining the Psychosocial Well-Being and Academic Achievement of Students

1.3. Područje/polje

Psihologija obrazovanja/Klinička psihologija/Organizacijska psihologija

2. PREDLOŽENI MENTOR/MENTORI

2.1. Mentor/i

Titula, ime i prezime	Institucija, država	E-pošta
prof. dr. Amela Dautbegović	Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet, Bosna i Hercegovina	amidzicamela@yahoo.com amela.dautbegovic@ff.unsa.ba

Ako mentor nije zaposlenik Univerziteta u Sarajevu doktorantu se obavezno dodjeljuje komentor sa organizacione jedinice Univerziteta koja provodi doktorski studij.

2.2. Komentor

Titula, ime i prezime	Institucija, država	E-pošta

3. OBRAZLOŽENJE PROJEKTA

3.1. Sažetak na bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku (maksimalno 1000 znakova)

Studiranje podrazumijeva preuzimanje novih životnih uloga i suočavanje s brojnim izazovima. Iako ovaj period pruža prilike za osobni rast i profesionalno usmjeravanje, često je praćen i poteškoćama (Jokić-Begić, 2012). Globalna istraživanja (WHO, 2018), uključujući ona u Bosni i Hercegovini (Dautbegović i Brkić, 2023; Dautbegović, Marković, Dedić Bukvić, Brkić, Čolić i Smajić, 2023; Husić i Dautbegović, 2023), pokazuju da je mentalno zdravlje studenata narušeno. Važno je napomenuti da i studenti bez kliničke dijagnoze mogu doživjeti značajne psihosocijalne poteškoće koje negativno utječu na njihovu dobrobit i akademski uspjeh. Tradicionalni pristupi mentalnom zdravlju uglavnom se fokusiraju na poremećaje (Rutter, 2005, prema Tsang, Wong i Lo, 2012), dok se pozitivni faktori koji studentima omogućuju da se efikasnije nose s izazovima, poput psihološkog i socijalnog kapitala nedovoljno istražuju. Psihološki kapital odnosi se na pozitivno stanje individualnog razvoja i obuhvata četiri ključne komponente: nadu, samoeфикаsnost, otpornost i optimizam (Luthans i sar, 2015). S druge strane, socijalni kapital naglašava važnost društvenih veza i mreža koje olakšavaju pristup resursima, informacijama i podršci, čime doprinose sveukupnom uspjehu pojedinca (Claridge, 2018). Stoga, ovo je istraživanje osmišljeno s ciljem da ispita ulogu psihološkog i socijalnog kapitala u objašnjenju psihosocijalne dobrobiti i akademskog postignuća studenata, te da utvrdi medijatorsku ulogu psihološkog kapitala u odnosu između sociodemografskih obilježja i socijalnog kapitala s ovim ishodima.

3.2. Sažetak na engleskom jeziku (maksimalno 1000 znakova)

Studying involves taking on new life roles and facing numerous challenges. While this period offers opportunities for personal growth and professional development, it is often accompanied by difficulties (Jokić-Begić, 2012). Global studies (WHO, 2018), including those conducted in Bosnia and Herzegovina (Dautbegović & Brkić, 2023; Dautbegović, Marković, Dedić Bukvić, Brkić, Čolić & Smajić, 2023; Husić & Dautbegović, 2023), show that student mental health is compromised. It is important to note that even students without a clinical diagnosis can experience significant psychosocial difficulties, which negatively affect their well-being and academic success. Traditional approaches to mental health largely focus on disorders (Rutter, 2005, according to Tsang, Wong & Lo, 2012), while positive factors that help students better cope with challenges, such as psychological and social capital, remain under-researched. Psychological capital refers to a positive state of individual development, encompassing four key components: hope, self-efficacy, resilience, and optimism (Luthans et al., 2015). On the other hand, social capital emphasizes the importance of social ties and networks, facilitating access to resources, information, and support, thus contributing to an

individual's overall success (Claridge, 2018). Therefore, this research aims to examine the role of psychological and social capital in explaining students' psychosocial well-being and academic achievement, and to determine the mediating role of psychological capital in the relationship between sociodemographic characteristics and social capital with these outcomes.

3.3. Uvod i pregled dosadašnjih istraživanja

1. Uvod

Visokoškolsko obrazovanje gradi temelje za profesionalni uspjeh i otvara prilike za cjelokupni lični i društveni razvoj mladih ljudi. Fakultet se često opisuje kao "razvojni pokusni poligon" i kako ima "preobražavajući utjecaj na mlade ljude", dok ih iskustvo studiranja "potiče da se pomnije zagledaju sami u sebe" (Berk, 2008, str. 435–436). Međutim, preuzimanje nove životne uloge za studente zahtijeva suočavanje s brojnim izazovima, uključujući ovladavanje raznovrsnim životnim i akademskim vještinama, razvojnim zadacima i kompleksnim zahtjevima studentskog života. Ovi izazovi često vode do privremenih poteškoća, dodatno potvrđujući složenost ove transformativne razvojne faze (Jokić-Begić, 2012) što može negativno utjecati na njihovu psihosocijalnu dobrobit, akademski uspjeh i osjećaj postignuća.

Uprkos tome, studenti su suočeni s potrebom postizanja što boljih ocjena, što je jedan od ključnih zadataka tokom njihovog studiranja, jer su ocjene značajan pokazatelj njihovog uspjeha. Naime, prosječna ocjena ostvarena tokom studija najčešće se koristi kao mjera akademskog postignuća (Kalechstein i Nowicki, 1997). Ova praksa je formalizirana i u Bosni i Hercegovini, gdje su, prema Uputstvu Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta ('Službeni glasnik BiH', broj 39/23), u dodatku diplome obavezno navedene dobijene ocjene i ostvareni krediti. Ove informacije ne samo da reflektuju akademski napredak studenata, već postaju relevantne prilikom zapošljavanja, dodjele stipendija, nastavka školovanja ili profesionalnog usavršavanja, jer pomažu poslodavcima i institucijama da izaberu najbolje kandidate (Rogošić, 2018).

Osim toga, za neke studente, izazovi povezani s prilagođavanjem novim životnim ulogama mogu značajno utjecati na njihovo mentalno zdravlje, dobrobit i akademsko postignuće, ponekad čak dovodeći do napuštanja studija. Na američkim univerzitetima u 2024. godini, skoro dvije trećine studenata koji razmišljaju o napuštanju studija navode mentalno zdravlje ili emocionalni stres kao glavni razlog (Gallup i Lumina Foundation, 2024). Ovo nije iznenađujuće s obzirom na istraživanje Svjetske zdravstvene organizacije iz 2018. godine, koje je obuhvatilo 19 fakulteta iz osam zemalja i ukazalo na visok nivo prevalencije mentalnih poremećaja među studentima prve godine. Približno trećina studenata imala je pozitivan rezultat za barem jedan uobičajeni anksiozni poremećaj,

poremećaj raspoloženja ili poremećaj zloupotrebe supstanci. Ova visoka učestalost mentalnih poremećaja je posebno zabrinjavajuća, jer ne samo da dovodi do značajnog pada u akademskom uspjehu, već može imati i dugoročne negativne posljedice u različitim aspektima života studenata ako ovi problemi ne budu adekvatno tretirani (Auerbach, Mortier, Bruffaerts, Alonso, Benjet, Cuijpers, Demyttenaere, Ebert, Green, Hasking, Murray, Nock, Pinder-Amaker, Sampson, Stein, Vilagut, Zaslavsky, Kessler & WHO WMH-ICS Collaborators, 2018). Osim toga, studenti koji nemaju razvijene socijalne vještine za traženje podrške suočavaju se s većim nivoima nostalgije i socijalne izolacije, što dodatno povećava rizik od mentalnih problema i slabijih akademskih rezultata (Van Tilburg, Vingerhoets i Vam Heck, 1996). Ovi izazovi su mogu posebno biti izraženi kod studenata koji su se preselili u drugi grad radi studija, jer fizička udaljenost od porodice i prijatelja može dodatno pojačati osjećaj nostalgije i socijalne izolacije.

Navedeni rezultati Svjetske zdravstvene organizacije ističu sve veći problem mentalnih poremećaja među studentima, a slični izazovi prepoznati su i u bosanskohercegovačkom kontekstu, gdje su pojedina istraživanja pokazala nepovoljne rezultate po mentalno zdravlje studenata (npr. Dautbegović i Brkić, 2023; Dautbegović, Marković, Dedić Bukvić, Brkić, Čolić i Smajić, 2023; Husić i Dautbegović, 2023).

Dok ovi poremećaji ukazuju na visok nivo potrebe za uslugama mentalnog zdravlja, važno je napomenuti da i studenti bez kliničke dijagnoze mogu doživjeti značajne psihosocijalne poteškoće. Takve poteškoće, iako ne uvijek klasificirane kao mentalni poremećaji, mogu ozbiljno narušiti njihovu dobrobit, a time i akademsko postignuće, te stoga ovi studenti također zahtijevaju odgovarajuću pažnju i podršku.

Mentalno zdravlje nije samo odsustvo bolesti, već uključuje visok nivo emocionalne, psihološke i socijalne dobrobiti (Keyes, 2005). Zbog toga je ključno da visokoškolske institucije, osim tretmana za studente s kliničkim dijagnozama, osiguraju i programe za promociju općeg mentalnog zdravlja i dobrobiti, kako bi se spriječila pojava ozbiljnijih problema i omogućilo studentima da ostvaruju svoje akademske ciljeve.

Fokusiranje isključivo na mentalne poremećaje kod studenata znači bavljenje negativnim pokazateljima zdravlja, dok se pozitivni aspekti i resursi koji mogu doprinijeti razvoju i dobrobiti studenata često zanemaruju. Ovakav pristup je u suprotnosti s ciljevima pozitivne psihologije, koja naglašava da zdravlje uključuje dobrobit, zadovoljstvo, ispunjenost, nadu, optimizam, sreću, sposobnost za ljubav, hrabrost, ustrajnost, oprost, duhovnost, mudrost, i neke druge pozitivne

osobine, dok je glavni cilj pojedinca ostvarivanje vlastitih potencijala (Seligman i Csikszentmihalyi, 2000).

Uprkos tome, tradicionalni pristupi mentalnom zdravlju fokusirani na deficite i dalje dominiraju. Rutter (2005, prema Tsang, Wong i Lo, 2012) primjećuje da, iako je ovakav pristup pomogao u identifikaciji faktora rizika, nije dovoljno naglašavao faktore koji doprinose razvoju psihosocijalne dobrobiti, koja je u obrazovnom kontekstu usko povezana s akademskim napretkom studenata. Kao odgovor na ovu ograničenost, razvijene su mjere koje se fokusiraju na zaštitne faktore, unapređenje i održavanje psihosocijalne dobrobiti, uključujući *emocionalne kompetencije i socijalno funkcioniranje* (Jimerson, Sharkey, Nyborg i Furlong, 2004, prema Tsang i sar, 2011), što može pozitivno utjecati i na akademsko postignuće studenata.

Ukratko, psihosocijalna dobrobit odnosi se na optimalno psihološko, emocionalno i socijalno funkcioniranje pojedinca. Ova dobrobit je nužna za uspješno prilagođavanje i razvoj studenata, posebno tokom formativnih godina studiranja, jer mentalni problemi među studentima ne samo da su prevalentniji nego u opštoj populaciji, već mogu imati dugotrajne posljedice na njihov profesionalni i lični život (Zivin, Eisenberg i Gollust, 2009, prema Mofatteh, 2020).

Stoga, holistički pristup u visokoškolskom obrazovanju neophodan je za osiguranje psihosocijalne dobrobiti i akademskog uspjeha studenata (Negovan, 2010; Ai-Quaisy, 2011). U tom kontekstu, psihološki i socijalni kapital imaju značajnu ulogu pri postizanju tih ciljeva.

1.1. Teorijski okvir i značaj psihološkog kapitala

Pozitivni resursi, poput psihološkog kapitala, imaju istaknutu ulogu u životu studenata, omogućavajući im da se efikasnije nose s izazovima i poteškoćama, čime značajno doprinose njihovoj dobrobiti i uspjehu.

Psihološki kapital (engl. Psychological Capital, skraćeno PsyCap), potječe iz škole pozitivnog organizacijskog ponašanja unutar pozitivne psihologije, koja se fokusira na istraživanje psihičkih stanja pojedinca koja su relativno promjenjiva i podložna razvoju. Ova stanja imaju čvrstu teorijsku i empirijsku osnovu, valjana su mjerljiva, utječu na poželjna ponašanja poput radnog učinka, i njima se može efikasno upravljati (Luthans, Youssef-Morgan i Avolio, 2015).

Naziv "psihološki kapital" odabran je kako bi se naglasilo njegovo porijeklo iz psihologije te razlikovao od drugih oblika kapitala, poput socijalnog i ljudskog kapitala. Termin "kapital" ukazuje na to da je

riječ o unutrašnjem resursu koji se može iskoristiti i "kapitalizirati" za poboljšanje poželjnih oblika ponašanja (Luthans i Youssef, 2004; Luthans, 2012; Luthans i sar, 2015).

Psihološki kapital odnosi se na pozitivno stanje individualnog razvoja, koje obuhvata četiri ključne komponente poznate pod akronimom HERO (engl. hope, efficacy, resilience, optimism): (1) *nada*, koja se definira kao motivacijsko stanje u kojem pojedinac istrajava u ostvarivanju ciljeva i po potrebi prilagođava puteve do tih ciljeva; (2) *samoefikasnost*, koja se odnosi na uvjerenje pojedinca da posjeduje sposobnosti potrebne za planiranje i izvršenje akcija koje će dovesti do postizanja specifičnih ciljeva; (3) *rezilijentnost*, koja podrazumijeva snagu osobe da se oporavi i nastavi napredovati nakon suočavanja s nedaćama i neuspjehom te (4) *optimizam*, koji uključuje očekivanje pozitivnih ishoda i kreiranje pozitivnih atribucija uspjeha (Luthans i sar, 2015).

Iz ovog opisa jasno da je psihološki kapital konstrukt višeg reda, koji uključuje pomenute resurse (nadu, samoefikasnost, rezilijentnost i optimizam), a oni su međusobno povezani kroz pozitivnu procjenu okolnosti i vjerovatnosti uspjeha u odnosu na uloženi trud i ustrajnost (Luthans i sar, 2007). Na taj način, šanse za uspjeh se stalno procjenjuju u pozitivnom svjetlu i percipiraju kao dostižne i pod kontrolom, što potiče optimističan stav, odluku da se teži postizanju željenih ciljeva te ulaganje neophodne energije i resursa u njihovo ostvarenje, bez obzira na prepreke i izazove na tom putu (Youssef-Morgan i Luthans, 2014).

Definiranje psihološkog kapitala kao resursa sličnog stanju, a ne trajnim osobinama pojedinca, ukazuje na njegovu promjenjivu prirodu, što znači da se može razvijati i koristiti za unapređenje profesionalne i osobne dobrobiti (Newman, Ucbasaran, Zhu, Luthans i Hirst, 2014; Luthans i sar, 2015).

Iako je blisko povezan s ljudskim i socijalnim kapitalom, psihološki kapital nadilazi ove oblike kapitala i ima ključnu ulogu u savladavanju savremenih izazova unutar organizacija. On ne samo da uključuje znanje, vještine i iskustvo (ljudski kapital) te socijalnu podršku i mreže odnosa (socijalni kapital), već kroz dinamičku interakciju ovih elemenata značajno poboljšava rezultate. Dakle, psihološki kapital ne samo da stvara sinergiju između ljudskog i socijalnog kapitala, već i dodatno pojačava njihovu učinkovitost, čime se ističe njegova jedinstvena vrijednost u modernom poslovnom okruženju (Luthans i sar, 2015).

Dinamička priroda komponenti psihološkog kapitala omogućava ne samo zaposlenicima, već i studentima prilagodbu promjenama i izazovima, što poboljšava različite aspekte obrazovnih ishoda, a što naglašava važnost razvoja psihološkog kapitala kod studenata. U narednom poglavlju bit će

razmotren utjecaj psihološkog kapitala na studente, uz prikaz rezultata empirijskih istraživanja u ovome polju.

1.1.1. Utjecaj psihološkog kapitala na studente: Pregled istraživačkih rezultata

Psihološki kapital, tradicionalno istraživao u organizacijskom kontekstu, postaje sve značajniji predmet istraživanja u visokom obrazovanju zbog svoje uloge u očuvanju dobrobiti i unapređenju akademskih rezultata studenata (Hazan Liran i Miller, 2019; Baluku, Mugabi, Nansamba, Matagi, Onderi i Otto, 2020; Li, Che Hassan i Saharuddin, 2023). S tim u vezi, istraživanja pokazuju da studenti s visokim nivoom psihološkog kapitala pokazuju veću otpornost, bolje se nose s izazovima, ustrajni su, optimističniji i bolje opremljeni za suočavanje s izazovima, što rezultira boljim akademskim uspjehom i očuvanjem njihove psihosocijalne dobrobiti (Li i sar, 2023).

Visoki psihološki kapital pomaže studentima da razviju strategije za prevladavanje prepreka, brži oporavak od neuspjeha i percepciju akademskog okruženja kao manje stresnog, što ne samo da smanjuje prokrastinaciju i sagorijevanje, već doprinosi doživljaju akademskih izazova kao prilika za uživanje, učenje i lični rast, odnosno njihovoj ukupnoj dobrobiti (Riulli, Savicki i Richards, 2012; Li i sar, 2023). Ova kombinacija psiholoških resursa omogućava studentima da ostvare svoje potencijale u cjelokupnom akademskom i ličnom razvoju (Li i sar, 2023).

Psihološki kapital djeluje i kao medijator između različitih faktora, poput negativnih životnih događaja, akademske prilagodbe, te podrške od strane nastavnika i kolega, što dodatno naglašava njegovu složenost i značaj u visokoobrazovnom kontekstu (Liu, Zhao, Tian, Zou i Li, 2015; Saman i Wirawan, 2021, prema Li, i sar, 2023; Slatten, Lien, Batt-Rawden, Evenstad i Onshus, 2023).

U ovom kontekstu, psihološki kapital se istraživao u vezi s različitim sociodemografskim i akademskim obilježjima studenata, poput spola, dobi, studijskog usmjerenja, socioekonomskog statusa obitelji (SES), te obrazovanja roditelja.

Studije koje su ispitivale razlike u psihološkom kapitalu prema spolu među studentima, kao što su one koje su proveli Rani i Chaturvedula (2018), El Shobaky, Al Shobaki, El Talla i Abu-Naser (2020), te Guerrero-Alcedo i Espina-Romero (2024), nisu pronašle značajne razlike između spolova, što sugerira da oba spola imaju slične nivoe psihološkog kapitala. Međutim, Sengar (2021) je utvrdio da studenti imaju više nivoe psihološkog kapitala u poređenju sa studenticama, što je u skladu s ranijim nalazima Vahabija (2018).

Što se tiče dobi, studija Guerrero-Alcedo i Espina-Romero (2024) je pokazala da stariji studenti (22 godine i više) imaju viši nivo psihološkog kapitala u poređenju s mlađim studentima (21 godina i mlađi), što upućuje na pozitivan utjecaj dobi na psihološki kapital. S druge strane, Sengar (2021) je istraživao razlike u psihološkom kapitalu između studenata različitih studijskih usmjerenja, otkrivši da studenti prirodnih nauka imaju značajno niže nivoe psihološkog kapitala u poređenju sa svojim kolegama iz društvenih nauka.

Istraživanja su također ispitivala povezanost psihološkog kapitala sa socioekonomskim statusom obitelji. Na primjer, u istraživanju provedenom među srednjoškolcima u Kini (Jia, Zhu, Sun, Meng i Zhao, 2021) pokazano je da psihološki kapital posreduje u odnosu između SES-a i rizičnog ponašanja kod adolescenata. Konkretno, učenici iz obitelji s nižim SES-om imali su niži nivo psihološkog kapitala, što je dovodilo do veće vjerovatnoće za pojavu rizičnog ponašanja. Ova povezanost može se objasniti time da niži socioekonomski status povećava ekonomski i psihološki pritisak, što troši postojeće psihološke resurse i ograničava razvoj novih. Istovremeno, istraživanje sugerira da povećanje psihološkog kapitala kod adolescenata s niskim SES-om može biti efikasna strategija za smanjenje rizičnog ponašanja (Jia i sar, 2021)

Slično tome, u studiji koju su proveli Huang i Wang (2023), samoeфикаsnost se pokazala kao ključni psihološki mehanizam putem kojeg SES utječe na mentalno zdravlje studenata tokom zatvaranja univerziteta zbog pandemije COVID-19. Studenti s višim SES-om, koji imaju jači osjećaj samoeфикаsnosti, uspješnije se suočavaju sa stresom i pokazuju niži nivo psihološkog stresa i osjećaja usamljenosti, dok studenti s nižim SES-om, s manjom samoeфикаsnošću, imaju više negativnih simptoma i lošiju emocionalnu dobrobit (Huang i Wang, 2023). Iako su ovi nalazi značajni, treba napomenuti da studija nije istraživala kako visoki SES i niska samoeфикаsnost, ili niski SES-a i visoka samoeфикаsnost, utječu na mentalno zdravlje studenata, što predstavlja potencijalno ograničenje u razumijevanju kompleksnijih interakcija između SES-a, psiholoških resursa i mentalnog zdravlja.

Na kraju, studija provedena među studentima u Ujedinjenom Kraljevstvu (Poots i Cassidy, 2020) ukazuje na to da obrazovanje majke značajno doprinosi razvoju psihološkog kapitala kod studenata, pri čemu viši nivo obrazovanja majke je povezan s većim nivoom psihološkog kapitala njihove djece.

Prethodni rezultati istraživanja o psihološkom kapitalu u kontekstu različitih sociodemografskih obilježja, kao i njegova važnost za dobrobit i akademsko postignuće, pružaju važne uvide u studentsko iskustvo. Kako je prethodno navedeno, u lokalnom kontekstu, gdje su već identificirani nepovoljni rezultati po mentalno zdravlje studenata, istraživanje ovih aspekata može doprinijeti boljem

razumijevanju i unapređenju njihovog akademskog i ličnog razvoja te poslužiti kao temelj za razvoj ciljanih intervencija.

Međutim, za holistički pristup ovoj problematici, potrebno je uzeti u obzir i socijalni kapital, koji omogućava studentima pristup resursima zajednice i podršku u postizanju akademskih ciljeva.

1.2. Teorijski okvir i značaj socijalnog kapitala

Socijalni kapital, kao pojam koji integrira društvene veze (socijalni dio) i njihove korisne efekte (kapitalni dio), naglašava produktivnu ulogu međuljudskih odnosa u korist pojedinaca i zajednica. Iako je relativno nov, korijeni socijalnog kapitala potječu iz 19. vijeka, sa značajnim utjecajima filozofa poput Huma, Smitha, Marxa i drugih. Temeljna ideja socijalnog kapitala je da društvene veze i mreže olakšavaju pristup resursima, informacijama i podršci, što unapređuje kvalitetu života i profesionalni razvoj. U ovom kontekstu, važno je ne samo ono što se zna (ljudski kapital), već i koga se zna (socijalni kapital), jer oboje zajedno doprinose sveukupnom uspjehu pojedinca (Claridge, 2018).

Razvoj teorije socijalnog kapitala odvijao se nezavisno unutar različitih disciplina, što je rezultiralo mnogim definicijama i pristupima. Iako su ti pristupi raznoliki, većina autora naglašava važnost međuljudskih odnosa, kako je ranije navedeno, u stvaranju i korištenju socijalnog kapitala, s fokusom na različite aspekte ovih odnosa (Claridge, 2020). Dakle, socijalni kapital ima hibridno teorijsko porijeklo, spajajući pristupe iz ekonomije, sociologije i političkih nauka (Claridge, 2018). Iako se kroz historiju često koristio kako bi se naglasila važnost međuljudskih odnosa, u početku je pojam bio primarno metaforičan, bez detaljne razrade i više kao pomoćni koncept nego kao potpuno razvijena teorijska ideja (Šalaj, 2007).

Kako se teorija socijalnog kapitala razvijala, istaknuti autori poput Pierrea Bourdieua (1930-2002), Jamesa Colemana (1926-1995) i Roberta Putnama (1941-) donijeli su različite perspektive koje su značajno doprinijele razumijevanju ovog koncepta. *Bourdieuova teorija* naglašava da društvene veze mogu pružiti različite oblike profita, uključujući podršku, informacije i pristup resursima, ali upozorava da socijalni kapital može doprinijeti reprodukciji društvenih nejednakosti, jer privilegirani pojedinci kroz svoje društvene mreže stječu prednost u materijalnom i statusnom napredovanju (Šalaj, 2009; Ignjatović i Tomanović, 2011). *Colemanova teorija* ukazuje da kvalitetne društvene veze, naročito one između škola i roditelja, igraju presudnu ulogu u obrazovnom uspjehu učenika, posebno onih iz socioekonomski ugroženih sredina, jačajući njihovu obrazovnu i profesionalnu mobilnost što na kraju poboljšava njihovu ukupnu dobrobit (Coleman, 1988; Koska, 2006; Rogošić i Baranović, 2016). S druge strane, *Putnamova teorija* fokusira se na političke aspekte socijalnog kapitala, navodeći

značaj društvenih mreža, povjerenja i normi uzajamnosti za efikasnu saradnju i jačanje društvenih institucija. Putnam razlikuje *povezujući socijalni kapital*, koji obuhvata veze među ljudima sličnim po važnim aspektima poput porodice i prijatelja, i *premošćujući*, koji povezuje ljude različitih karakteristika i fokusira se na vanjske odnose i veze (Putnam i Goss, 2002; Šalaj, 2009).

Iz perspektive psihologije, socijalni kapital se posmatra kroz prizmu individualne dobrobiti, socijalne podrške i mentalnog zdravlja. Njegove komponente se procjenjuju na osnovu percipirane socijalne podrške, osjećaja pripadnosti, socijalne integracije ili usamljenosti, što predstavlja indikatore socijalnog kapitala na individualnom nivou. Ovaj pristup prepoznaje značaj socijalnog kapitala u očuvanju psihološke dobrobiti, koja pomaže u suočavanju sa stresnim životnim situacijama (Claridge, 2021).

Socijalni kapital, kao multidimenzionalni konstrukt, od velike je važnosti za postizanje obrazovnih ciljeva unutar univerzitetskog okruženja. U narednom poglavlju bit će razmotreni različiti izvori socijalnog kapitala, s posebnim osvrtom na njihov utjecaj na psihosocijalnu dobrobit i akademsko postignuće studenata.

1.2.1. Izvori socijalnog kapitala u studentskoj populaciji: Pregled istraživačkih rezultata

Kako je već navedeno, iz psihologijske perspektive, socijalni kapital se može sagledavati kroz prizmu socijalne podrške (Claridge, 2021). Socijalna podrška se odnosi na osjećaj da nas drugi cijene, poštuju, brinu o nama i vole nas. Ona može dolaziti iz različitih izvora od obitelji, prijatelja, nastavnog osoblja ili šire zajednice. Kvaliteta socijalne podrške, a ne njena količina, pokazala se ključnom za mentalno zdravlje pojedinca, što su potvrdila brojna istraživanja (Nahid i Sarkis, 1994; Holahan, Valentiner i Moos, 1995; Gurung, 2006). U akademskom kontekstu, ova podrška ima dvostruku ulogu: ne samo da djeluje kao zaštitni faktor protiv životnih stresora, već i kao promotor zdravlja i dobrobiti, što dodatno naglašava njen značaj za studente (Dollete, Steese, Phillips i Matthews, 2004). Studije pokazuju da studenti koji percipiraju visoku razinu socijalne podrške ostvaruju bolje akademske rezultate u poređenju s onima s nižom razinom podrške (Safree i Adawiah, 2009).

Stoga, napori usmjereni na povećanje dostupnosti i kvalitete socijalne podrške među studentima trebali bi biti prioritet. Educiranje, savjetovanje i psihološka podrška mogu značajno doprinijeti uspjehu studenata prepoznavanjem i jačanjem ove krucijalne komponente. Povećanje dostupnosti socijalne podrške može rezultirati poboljšanjem akademskih rezultata i opće dobrobiti studenata, te

pomoći u dizajniranju efikasnih intervencijskih programa koji imaju za cilj podići svijest studenata o važnosti socijalne podrške za njihov akademski i životni uspjeh (Md Yasin i Dzulkifli, 2011).

U objašnjavanju psihosocijalne dobrobiti i akademskog postignuća kod studenata, različiti izvori socijalnog kapitala, odnosno percipirane socijalne podrške, od obitelji, prijatelja, kolega, nastavnog osoblja, same institucije (fakulteta), te internetskih društvenih mreža, igraju značajnu ulogu. U nastavku poglavlja nastoji se ukratko predstaviti svaki od tih izvora i navesti istraživački rezultati iz ovog područja.

Obitelj kao izvor socijalnog kapitala

Socijalni kapital od obitelji odnosi se na emocionalnu podršku, povjerenje i kvalitetnu komunikaciju s roditeljima i ostalim članovima obitelji. Iako mnogi autori ne svrstavaju određene karakteristike obiteljskih odnosa izravno pod pojam socijalnog kapitala obitelji, pojedina istraživanja ispituju upravo te aspekte koji čine osnovu socijalnog kapitala (Rogošić, 2015). Ovi elementi socijalne podrške od obitelji imaju značajnu ulogu u poticanju intrinzične motivacije za učenje, poboljšanju obrazovnih postignuća, u smanjenju psihološkog stresa, i pozitivnom utjecaju na psihosocijalnu dobrobit (Silbereisen i Todt, 1994; Li i Qiu, 2018; Mishra, 2020; Gamoran, Miller, Fiel i Valentine, 2021).

Obiteljski socijalni kapital studenata ne samo da povećava životno zadovoljstvo studenata, već može kompenzirati i nedostatak ekonomskih resursa, posebno kod studenata iz nižih socioekonomskih slojeva (Rogošić, 2015). Istraživanja također pokazuju da roditeljska uključenost značajno doprinosi akademskom uspjehu studenata. Studenti iz obitelji gdje su oba roditelja aktivno uključeni u obrazovne aktivnosti često ostvaruju bolje akademski rezultate i razvijaju pozitivnije stavove prema obrazovanju (Amponsa, Mensah, Appiah i Tweneboah, 2018, prema Taseer, Khan, Yasir, Kishwer i Iqbal, 2023; Vijaya, 2016, prema Taseer i sar, 2023)

Međutim, narušeni obiteljski odnosi, uključujući sukobe, osjećaj otuđenosti ili nasilje u porodici, mogu značajno smanjiti obiteljski socijalni kapital, što može rezultirati problemima mentalnog zdravlja i lošijim akademskim postignućima kod studenata (Luvira, Nonjui, Butsathon, Deenok i Aunruean, 2023).

Roditeljska podrška također pokazuje spolne razlike u percepciji i utjecaju na akademski uspjeh. Na primjer, dok djevojčice više cijene emocionalnu podršku roditelja, uspjeh dječaka više zavisi od instrumentalne podrške i roditeljskih stavova prema učenju (Pires, Candeias, Grácio, Galindo i Melo, 2017). Ove spolne razlike utvrđene su i u istraživanju Sasija (2024) na srednjoškolcima u Tajvanu,

gdje djevojčice pokazuju veću sklonost da percipiraju majke kao značajno uključene u njihovo obrazovanje, dok dječaci ističu važnost porodičnih veza.

Ovaj sažeti pregled pokazuje koliko je obiteljski socijalni kapital ključan za postizanje akademskih i životnih ciljeva studenata, ali i kako narušeni obiteljski odnosi mogu negativno utjecati na njihove obrazovne ishode i psihosocijalnu dobrobit. Nostalgija i osjećaj izolacije, posebno kod studenata koji studiraju daleko od kuće, dodatno ističu važnost emocionalne podrške porodice kao zaštitnog faktora u očuvanju mentalnog zdravlja i akademskog uspjeha (Nghiem, Tuyen, Thu, Van i Thu, 2021).

Prijateljski i kolegijalni odnosi kao izvor socijalnog kapitala

Prijateljski i kolegijalni odnosi među studentima predstavljaju važan izvor socijalnog kapitala koji značajno doprinosi njihovoj dobrobiti i akademskom uspjehu. Ovi odnosi pružaju resurse poput podrške, povjerenja i zajedničkih akademskih ciljeva, koji studentima pomažu u razvoju socijalnih vještina te osjećaju povezanosti i sigurnosti u akademskom okruženju. Takvi odnosi direktno doprinose akademskom uspjehu i psihosocijalnoj dobrobiti studenata (Stadtfeld, Vörös, Elmer, Boda i Raabe, 2002; Cole i Espinoza, 2008; Valenzuela, Park i Kee, 2009; Tinto, 2012).

Prema Eriksonovoj teoriji psihosocijalnog razvoja, potreba za prihvaćanjem među vršnjacima posebno je izražena tokom adolescencije i mladalaštva, što dodatno naglašava značaj prijateljskih i kolegijalnih odnosa u ovom životnom periodu (Erikson, 1963). Ovi odnosi pružaju potrebnu emocionalnu podršku, povjerenje i sigurnost, posebno važnu za studente koji studiraju daleko od obitelji, pomažući im u održavanju emocionalne stabilnosti i motivacije za akademski rad.

Istraživanja su pokazala da studenti koji su okruženi prijateljima s visokim akademskim postignućima često i sami ostvaruju bolji uspjeh i ustrajni su u studiju. Na primjer, studenti koji se druže s prijateljima koji imaju visoke prosječne ocjene imaju veću vjerovatnost za poboljšanje vlastitih akademskih rezultata tokom vremena (Blansky, Kavanaugh, Boothroyd, Benson, Gallagher, Endress i Sayama, 2013, prema Alotaibi i sar, 2023). Dakle, prijatelji, poput obitelji, igraju važnu ulogu u podršci tokom obrazovanja, a toplina, podrška i razumijevanje koje prijatelji pružaju mogu značajno doprinijeti akademskom uspjehu studenata.

Međutim, prekomjerno vrijeme posvećeno socijalizaciji s prijateljima, posebno izvan akademskog konteksta, može negativno utjecati na akademski uspjeh zbog smanjenog vremena posvećenog učenju (Tinto, 1975; Terenzini, Springer, Pascarella i Nora, 1995). Konflikti s novim prijateljima na

fakultetu također mogu dovesti do nižih akademskih postignuća i smanjene motivacije za nastavak studiranja (Loeber, Farrington, Stouthamer-Loeber i Van Kammen, 1998; Burk i Laursen, 2005).

Zaključno, prijateljski i kolegijalni odnosi među studentima predstavljaju važan izvor socijalnog kapitala koji može značajno doprinijeti njihovoj dobrobiti i akademskom uspjehu. Kvaliteta tih odnosa, posebno kada je usmjerena prema zajedničkim akademskim ciljevima, korisna je za postizanje uspjeha u obrazovanju, unatoč potencijalnim rizicima povezanim s prekomjernom socijalizacijom.

Nastavnici i institucionalna podrška kao izvor socijalnog kapitala

Kapital nastavnog osoblja obuhvata podršku koju studenti primaju od nastavnog i nenastavnog osoblja (Brouwer, Jansen, Flache i Hofman, 2016; Kahu i Nelson, 2018). Ova podrška ima značajan utjecaj na studentska iskustva, kako unutar učionica, tako i izvan njih, direktno utičući na kvalitetu života i psihosocijalnu dobrobit studenata (Umbach i Wawrzynski, 2005; Dautbegović, 2020).

Podrška nastavnika može se opisati kao pružanje različitih vrsta pomoći studentima, uključujući informativnu, instrumentalnu, evaluativnu i emocionalnu podršku (Malecki i Demary, 2002). Informativna podrška podrazumijeva davanje informacija ili savjeta o određenoj temi, instrumentalna se odnosi na izdvajanje vremena, pružanje usluga ili dijeljenje vještina sa studentima, evaluativna uključuje davanje povratnih informacija, dok emocionalna podrška podrazumijeva iskazivanje ljubavi, povjerenja i empatije prema studentima (Malecki i Elliott, 1999).

Većina studija pokazuje da kapital nastavnog osoblja pozitivno korelira sa akademskim postignućem studenata (Brouwer i sar, 2016; Kahu i Nelson, 2018; Li i sar, 2023). Kao kontekstualni faktor, podrška nastavnika predstavlja vrijedan resurs za studente jer doprinosi povećanju njihove akademske angažiranosti, unapređenju postignuća u učenju i poticanju pozitivnih emocija prema procesu učenja (npr. Suldo i sar, 2009; Strati i sar, 2017, prema Zhao i Yang, 2022). Conner i Pope (2013) su utvrdili da je podrška nastavnika značajno pozitivno povezana s učenicima na ponašajnom, kognitivnom i emocionalnom nivou njihove angažiranosti. Također, podrška nastavnika može indirektno djelovati na akademsku angažiranost učenika, povećavajući njihove pozitivne emocije vezane za postignuća i ublažavajući negativne emocije (Ekatushabe i sar, 2021; Sadoughi i Hejazi, 2021, prema Zhao i Yang, 2022).

Pored nastavnika, percipirana podrška od strane same institucije, uključujući administrativno osoblje i različite stručne službe na fakultetima i univerzitetima, pokazala se značajnom za akademsko postignuće i dobrobit studenata (Dika, 2012). Osim toga, osjećaj pripadnosti studenata instituciji

može se koristiti kao mjera socijalnog kapitala, jer omogućava jednostavnije i preciznije prikupljanje podataka unutar jasno definiranih institucionalnih granica univerziteta. Ova mjera olakšava procjenu nivoa socijalnog kapitala kroz postojeće strukture i aktivnosti, pružajući uvid u ključne elemente kao što su društvene mreže, povjerenje i sudjelovanje. Dakle, osjećaj pripadnosti reflektuje personaliziranu povezanost studenata s društvenim mrežama i grupama unutar univerziteta, te se može koristiti kao jednostavan i efikasan način mjerenja socijalnog kapitala (Paxton, 1999; Wollebaek i Selle, 2002; Li i sar, 2003, prema Ahn i Davis, 2020).

Institucionalna privrženost može se također koristiti kao mjera socijalnog kapitala studenata od institucije, jer ukazuje na nivo integracije i podrške koje studenti dobijaju unutar univerzitetske zajednice, što direktno doprinosi njihovom osjećaju povezanosti, podrške i privrženosti instituciji. Kao jedna od četiri dimenzije prilagodbe studenata na studija, institucionalna privrženost odražava stepen u kojem se studenti poistovjećuju s onim što studiraju i emocionalno su vezani za fakultetsku zajednicu (Credé i Niehorster, 2012, prema Dautbegović, 2020). Zbog kvalitete odnosa i veza koje student uspostavlja s institucijom, rezultat na mjeri privrženosti instituciji odražava njegovu predanost obrazovnim i institucionalnim ciljevima te privrženost ustanovi u kojoj se obrazuje (Dautbegović, 2018).

Internetske društvene mreže kao izvor socijalnog kapitala

Internetske društvene mreže, poput Facebooka, Instagrama, Twittera i drugih, postale su ključan alat za stvaranje i održavanje socijalnog kapitala među studentima. Kroz ove platforme, korisnici formiraju i održavaju mreže odnosa, dijeleći razne sadržaje i akumulirajući resurse koji mogu značajno utjecati na njihovu dobrobit i akademski uspjeh (Ellison, Steinfield i Lampe, 2007; Steinfield, Ellison, Lampe i Vitak, 2012). Socijalni kapital u ovom kontekstu odnosi se na resurse koje studenti akumuliraju kroz međuljudske odnose na ovim mrežama, omogućavajući im pristup podršci, informacijama i kolektivnim akcijama.

Iako se često ističu negativni aspekti tehnologije, poput slabljenja međuljudskih odnosa i autoriteta odraslih, važno je prepoznati da internetske društvene mreže također nude značajne mogućnosti za povećanje socijalnog kapitala, posebno kroz premošćujući socijalni kapital koji povezuje ljude različitih karakteristika (Ellison i sar, 2007). Studenti kroz online platforme mogu povećati svoju socijalnu povezanost, što može pozitivno utjecati na njihovu psihosocijalnu dobrobit i akademski uspjeh.

Istraživanja pokazuju da internetske društvene mreže mogu poticati formiranje socijalnog kapitala. Na primjer, istraživanje provedeno među studentima u Turskoj pokazalo je da, iako studenti akumuliraju više socijalnog kapitala kroz offline interakcije, internetske društvene mreže nude značajne mogućnosti za proširivanje socijalnog kapitala, što može dodatno doprinijeti njihovoj dobrobiti i akademskom uspjehu (Acun, 2019). Slično tome, studenti koriste Facebook za održavanje kontakata, što povećava premošćujući socijalni kapital (Kwon, D'Angelo i McLeod, 2013).

Pandemija COVID-19 dodatno je istaknula korisnost ovih mreža, omogućavajući ljudima da nastave dijeliti informacije, da pružaju emocionalnu podršku i organiziraju pomoć u vrijeme kada su fizičke interakcije bile ograničene (Spottswood i Wohn, 2020). Ipak, prekomjerna upotreba društvenih mreža, kao i njihovo korištenje kao bijega od problema, mogu imati negativne posljedice, poput povećane anksioznosti, depresije, smanjenog kvaliteta sna i lošijeg akademskog uspjeha (Pantic i sar, 2012; Jackson i sar, 2014; Bou-Hamad, 2020). Također, može doći do slabljenja povezujućeg socijalnog kapitala, što ukazuje na važnost kvalitetne komunikacije, kako online, tako i offline, za izgradnju snažnih i održivih međuljudskih veza (Kwon i sar, 2013).

Zaključno, internetske društvene mreže imaju dvosmjerni utjecaj na studentsku populaciju, nudeći značajne koristi, ali i potencijalne rizike. S jedne strane, ove platforme mogu unaprijediti socijalnu povezanost i pružiti podršku koja može dovesti do bolje psihosocijalne dobrobiti i akademskog uspjeha. Istovremeno, za današnje studente, online i offline svjetovi sve više se doživljavaju kao integrirani i međusobno povezani, što dodatno naglašava značaj društvenih mreža u njihovom svakodnevnom životu (Steinfeld i sar, 2012; Lee i sar, 2016; Spottswood i Wohn, 2020). Međutim, prekomjerna upotreba ovih platformi može rezultirati negativnim posljedicama, poput usamljenosti, stresa i anksioznosti. Stoga je ključno da studenti svjesno i odgovorno koriste ove mreže kako bi maksimizirali njihove pozitivne učinke i minimizirali rizike povezane s prekomjernom upotrebom.

1.3. Pregled istraživanja o zajedničkoj ulozi psihološkog i socijalnog kapitala u objašnjenju psihosocijalne dobrobiti i akademskog postignuća studenata

U organizacijskoj psihologiji, koja je usko povezana s razvojem koncepta psihološkog kapitala, ovaj kapital, ali i socijalni kapital široko su proučavani u kontekstu njihovog nezavisnog utjecaja na dobrobit i radni učinak. Međutim, rijetka su istraživanja koja se bave njihovom zajedničkom ulogom u objašnjenju ovih ishoda (Shahnawaz, Jameel i Abdurrahim, 2018). Ovaj nedostatak integrativnog pristupa nije ograničen samo na područje psihologije rada. Slična situacija postoji i u psihologiji

obrazovanja, gdje je zajednička uloga psihološkog i socijalnog kapitala u objašnjenju psihosocijalne dobrobiti i akademskog postignuća studenata još uvijek nedovoljno istražena, pri čemu često varijable koje su u suštini socijalni kapital nisu eksplicitno operacionalizirane na taj način (npr. Mahmoodimehr, Hafezi, Bakhtiarpour i Johari Fard, 2023; Slåtten, Lien, Batt-Rawden, Narli Evenstad i Onshus, 2023).

Kako bi popunili prazninu u znanju, Shahnawaz i saradnici su 2018. godine istraživali kako socijalni kapital dodatno doprinosi psihološkom kapitalu u predviđanju radnog učinka i dobrobiti zaposlenika u bankarskom sektoru u Indiji. Njihova studija je otkrila da je samoeфикаsnost, kao dimenzija psihološkog kapitala, imala značajnu korelaciju i prediktivnu moć u odnosu na oba ishoda. Što se tiče socijalnog kapitala, povezujući socijalni kapital je bio pozitivan prediktor za oba ishoda, dok je premošćujući socijalni kapital imao negativan utjecaj i na radni učinak i na dobrobit zaposlenih.

Ovi rezultati ukazuju na to da socijalni kapital može dodatno pojačati efekte psihološkog kapitala, ali na različite načine u zavisnosti od vrste socijalnog kapitala (Shahnawaz i sar, 2018). Međutim, ovo istraživanje je koristilo hijerarhijsku linearnu regresiju, koja, iako korisna za analizu odnosa između prediktora i ishoda, ne omogućava detaljnu analizu složenih odnosa, poput medijacijskih i moderacijskih efekata. Ovi efekti bi mogli bolje objasniti kako se različite dimenzije socijalnog i psihološkog kapitala međusobno povezuju i kako utječu na ishode kao što su radni učinak i dobrobit. Bez analize ovih odnosa, teško je u potpunosti razumjeti kako socijalni kapital posreduje ili moderira utjecaj psihološkog kapitala na ove ishode.

Slična ograničenja prisutna su i u istraživanjima unutar psihologije obrazovanja, budući da se i ovdje rijetko istražuje zajednička uloga psihološkog i socijalnog kapitala u objašnjenju psihosocijalne dobrobiti i akademskog postignuća studenata. Jedno od malobrojnih istraživanja koje se bavilo ovom temom provedeno je u Iranu, gdje je fokus bio isključivo na procjeni odnosa između psihološkog i socijalnog kapitala kod studenata. Rezultati tog istraživanja ukazali su na pozitivnu korelaciju između ove dvije vrste kapitala, a regresijska analiza je pokazala da psihološki kapital objašnjava 28% varijance socijalnog kapitala. Na temelju ovih nalaza, autori su zaključili da psihološki kapital istovremeno poboljšava individualnu dobrobit i podstiče kvalitetnije društvene interakcije, što dodatno doprinosi unapređenju socijalnog kapitala među studentima (Bahadori Khosroshahi, Hashemi Nosratabad i Babapour Kheirodin, 2012).

Ipak, neke studije, za razliku od prethodnih, koristile su složenije statističke metode kako bi detaljnije istražile odnose između psihološkog i socijalnog kapitala. Kao što je već spomenuto na početku poglavlja, varijable korištene u tim studijama nisu bile eksplicitno operacionalizirane kao socijalni

kapital, iako su to mogle biti s obzirom na način na koji su opisane kao socijalno-kontekstualni faktori (npr. Slåtten, Lien, Batt-Rawden, Narli Evenstad i Onshus, 2023). Istovremeno, psihološki kapital ili njegove pojedine komponente posmatrane su kao medijacijski faktor između tih sociokontekstualnih faktora, dobrobiti i uspjeha učenika ili studenata, čime se omogućava sveobuhvatniji pristup ovoj problematici (npr. Mahmoodimehr, Hafezi, Bakhtiarpour i Johari Fard, 2023; Slåtten, Lien, Batt-Rawden, Narli Evenstad i Onshus, 2023).

Kao primjer sveobuhvatnijeg pristupa, autori modela prikazanog na Slici 1 (Mahmoodimehr i sar, 2023) istraživali su odnos između akademske podrške, rezilijentnosti i akademske dobrobiti kod iranskih srednjoškolaca. U ovom modelu, akademska podrška nije bila operacionalizirana kao socijalni kapital, a fokus je bio isključivo na rezilijentnosti, bez uključivanja drugih komponenti psihološkog kapitala. Također, akademsko postignuće nije bilo ispitano kao ishod, već samo akademska dobrobit, koja je operacionalizirana kroz integraciju učenika sa školskim osobljem, školsko sagorijevanje, vrijednost škole i zadovoljstvo školom.

Unatoč ovim ograničenjima, model zasluži pažnju jer pokazuje da rezilijentnost djelimično posreduje odnos između akademske podrške i akademske dobrobiti. Konkretno, akademska podrška poboljšava rezilijentnost, koja zauzvrat povećava akademsku dobrobit. Ovaj posrednički efekt ukazuje na to da dio utjecaja akademske podrške na akademsku dobrobit ide preko rezilijentnosti. Također, rezultati su pokazali da akademska podrška ima direktan pozitivan utjecaj na akademsku dobrobit, kao i na rezilijentnost, dok rezilijentnost ima najjači direktan utjecaj na akademsku dobrobit (Mahmoodimehr i sar, 2023).

Na temelju ovih rezultata, opravdano je pretpostaviti da bi i druge komponente psihološkog kapitala, koje nisu bile obuhvaćene ovim modelom, mogle imati djelimičan ili potpun medijacijski efekat u odnosu između socijalnog kapitala i dobrobiti. Stoga je ovaj model relevantan i predstavljen ovdje kao moguća ilustracija za bolje razumijevanje zajedničke uloge psihološkog i socijalnog kapitala u objašnjenju psihosocijalne dobrobiti i akademskog postignuća kod studenata.

Slika 1. Konceptualni model korišten u istraživanju Mahmoodimehr i saradnika (2023, str. 24)

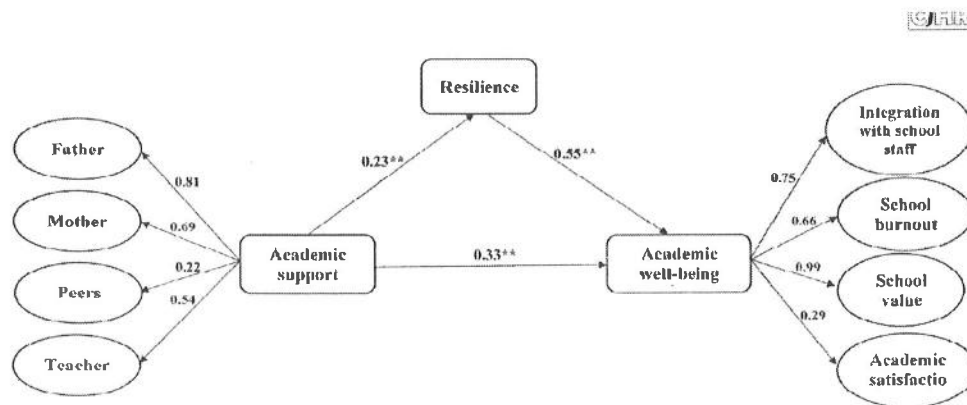

Figure 1. Proposed model of mediating role of resilience in the relationship between academic support and academic well-being (IFI=0.97; TLI=0.96; CFI=0.97; NFI=0.95; RMSEA=0.050)

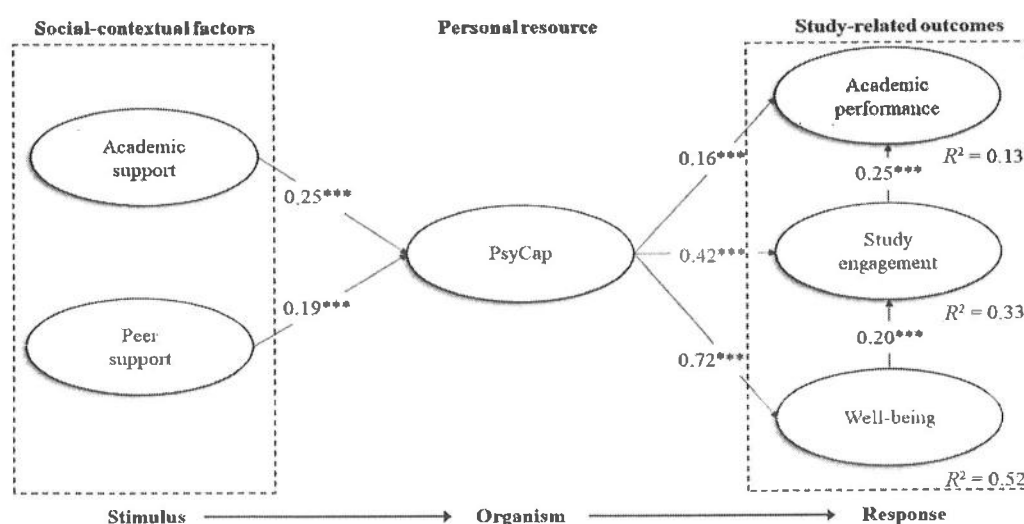
Za razliku od prethodnog modela usmjerenog na srednjoškolce, koji nije obuhvatio sve komponente psihološkog kapitala niti akademsko postignuće, model Slåttena i saradnika (2023) fokusira se na studente u Norveškoj i uključuje sve komponente psihološkog kapitala. Ovaj model temelji se na SOR modelu (stimulus-organizam-reakcija) iz ekološke psihologije (engl. environmental psychology), koji su 1974. godine razvili Mehrabian i Russel, objašnjavajući kako stimuli iz okoline utječu na unutrašnja stanja organizma, što potom rezultira određenim ponašanjima ili odgovorima. Na primjer, fizički prostor na fakultetu može utjecati na emocionalno stanje studenata, što potom utječe na učenje i akademske rezultate (Mehrabian i Russel, 1974).

Konkretnije, u predloženom modelu Slåttena i saradnika (2023), stimulus je predstavljen kroz dva sociokontekstualna faktora: akademsku podršku i podršku vršnjaka. Organizam je predstavljen kroz lični resurs psihološkog kapitala studenata. Na kraju, reakcije se prikazuju kroz tri ishoda povezana s učenjem studenata: akademski uspjeh, angažiranost u učenju i dobrobit.

Rezultati su pokazali da psihološki kapital ima direktan pozitivan efekat na sva tri studijska ishoda: akademsko postignuće, angažiranost u učenju i dobrobit. Također, psihološki kapital djelimično posreduje efekat socio-kontekstualnih faktora na ove ishode, pri čemu je odnos između psihološkog kapitala i akademskog postignuća dodatno posredovan angažiranošću u učenju. Sociokontekstualni faktori značajno doprinose razvoju psihološkog kapitala, koji potom djeluje kao djelimični medijator između ovih faktora i studijskih ishoda. Na kraju, istraživanje je ispitalo i odnose između studijskih

ishoda, gde su potvrđeni pozitivni efekti između angažiranosti u učenju i akademskog uspjeha, kao i između angažiranosti u učenju i dobrobiti. Slika 2 prikazuje ove ključne odnose, kao i druge odnose među varijablama, pružajući detaljan uvid u to kako ovi faktori zajedno utječu na akademski uspjeh, angažiranost u učenju i dobrobit studenata.

Slika 2. Konceptualni model korišten u istraživanju Slåtten i saradnika (2023, str. 28)

Note: *** $p < 0.01$ is significance level

Na temelju ovih rezultata, opravdano je zaključiti da je ovaj model, koji se fokusira na studentsku populaciju te uključuje više izvora socijalnog kapitala, sve komponente psihološkog kapitala i tri studijska ishoda, sveobuhvatniji od prethodno predstavljenih. Autori sami navode da njihov model predstavlja jedno od prvih istraživanja koje integrira prethodnike, ishode i medijacijske procese povezane s psihološkim kapitalom studenata (Slåtten i sar, 2023).

3.4. Predmet, ciljevi i hipoteze istraživanja

2. Cilj istraživanja

Model Slåttena i saradnika (2023) predstavlja značajan napredak u istraživanju psihološkog kapitala studenata, ali pruža prostor i za dalja poboljšanja. Sistematskim pregledom istraživanja iz ovoga područja Li i saradnici (2023) konstatuju da su prethodnici psihološkog kapitala najčešće sociokontekstualni faktori, a ponekad su u istraživanja bila uključena i pojedina osobna obilježja studenata.

Teorijski okvir Slåttena i saradnika, utemeljen na SOR modelu i dopunjen empirijskim saznanjima, služi kao osnova za koncipiranje ovog istraživanja. Planirano je proširenje tog modela uključivanjem sociodemografskih obilježja kao što su dob, spol, godina studija, studijsko usmjerenje, stambeni uslovi tokom studija, ukupna mjesečna obiteljska primanja i stepen obrazovanja majke i oca, što originalni model nije razmatrao. Pored toga, sociokontekstualni faktori će se operacionalizirati kroz socijalni kapital, uključujući ne samo akademsku i vršnjačku podršku, već i podršku obitelji, nastavnika, privrženost instituciji te povezujući i premošćujući online socijalni kapital. Uz to, model će biti usložen na način da će psihosocijalna dobrobit biti operacionalizirana kroz tri dimenzije: psihološku, socijalnu i emocionalnu dobrobit.

Uzimajući u obzir navedeno, cilj ovog istraživanja je ispitati prirodu odnosa između sociodemografskih obilježja i socijalnog kapitala s psihosocijalnom dobrobiti i akademskim postignućem studenata, te utvrditi medijatorsku ulogu psihološkog kapitala u tim odnosima na uzorku studenata iz Bosne i Hercegovine.

2.1. Problemi i hipoteze istraživanja

U skladu s ciljem istraživanja definirani su sljedeći problemi i hipoteze:

Prvi problem:

1. Ispitati povezanost sociodemografskih obilježja (spol, dob, godina studija, studijsko usmjerenje, stambeni uslovi tokom studija, ukupna mjesečna obiteljska primanja, stepen obrazovanja majke i stepen obrazovanja oca) s psihosocijalnom dobrobiti (psihološkom, socijalnom i emocionalnom) i akademskim postignućem studenata, te ispitati u kojoj mjeri ta obilježja predviđaju ove ishode.

Hipoteze:

H1: Očekuje se značajna povezanost sociodemografskih obilježja i pojedinih dimenzija psihosocijalne dobrobiti studenata, te da će pojedina obilježja imati značajnu prediktivnu snagu za psihosocijalnu dobrobit (psihološku, socijalnu i emocionalnu).

H2: Očekuje se značajna povezanost sociodemografskih obilježja i akademskog postignuća studenata, te da će pojedina obilježja imati značajnu prediktivnu snagu za akademsko postignuće.

Drugi problem:

2. Ispitati povezanost socijalnog kapitala (percipirana socijalna podrška od obitelji, prijatelja/kolega, nastavnika, privrženost instituciji te povezujućeg online socijalnog kapitala i premošćujućeg socijalnog kapitala) s psihosocijalnom dobrobiti (psihološkom, socijalnom i emocionalnom) i akademskim postignućem studenata, te ispitati u kojoj mjeri socijalni kapital predviđa ove ishode.

Hipoteze:

H3: Očekuje se značajna povezanost socijalnog kapitala i pojedinih dimenzija psihosocijalne dobrobiti studenata, te da će pojedini izvori socijalnog kapitala značajno predviđati psihosocijalnu dobrobit.

H4: Očekuje se značajna povezanost socijalnog kapitala i akademskog postignuća studenata, te da će pojedini izvori socijalnog kapitala značajno predviđati akademsko postignuće.

Treći problem:

3. Ispitati povezanost psihološkog kapitala (nada, samoeфикаsnost, otpornost i optimizam) s psihosocijalnom dobrobiti (psihološkom, socijalnom i emocionalnom) i akademskim postignućem studenata, te ispitati u kojoj mjeri psihološki kapital predviđa ove ishode.

Hipoteze:

H5: Očekuje se značajna povezanost psihološkog kapitala (nada, samoeфикаsnost, otpornost i optimizam) i pojedinih dimenzija psihosocijalne dobrobiti studenata (psihološkom, socijalnom i emocionalnom), te da će pojedine mjere psihološkog kapitala značajno predviđati dimenzije psihosocijalne dobrobiti.

H6: Očekuje se značajna povezanost pojedinih mjera psihološkog kapitala i akademskog postignuća studenata, te da će pojedine mjere psihološkog kapitala značajno predviđati akademsko postignuće.

Četvrti problem:

4. Ispitati i utvrditi da li, i u kojoj mjeri, psihološki kapital ima medijatorsku ulogu između sociodemografskih obilježja i socijalnog kapitala u objašnjenju psihosocijalne dobrobiti i akademskog postignuća studenata.

Hipoteze:

H7: Očekuje se da psihološki kapital ima medijatorsku ulogu u odnosu između sociodemografskih obilježja i psihosocijalne dobrobiti studenata.

H8: Očekuje se da psihološki kapital ima medijatorsku ulogu u odnosu između socijalnog kapitala i akademskog postignuća studenata.

3.5. Uži istraživački domen

Istraživanje se fokusira na ispitivanje međusobnog uticaja psihološkog i socijalnog kapitala na psihosocijalnu dobrobit i akademsko postignuće studenata, uz razmatranje utjecaja različitih sociodemografskih karakteristika (npr. spol, dob, SES, obrazovanje roditelja) na nivoe tih kapitala. Dodatno, istraživanje uključuje ispitivanje medijacijskih efekata, s posebnim naglaskom na to kako psihološki kapital može posredovati u odnosu između socijalnog kapitala i ishoda, poput psihosocijalne dobrobiti i akademskog postignuća studenata.

3.6. Metodološki pristup i plan istraživanja

3.METODA

3.1. Uzorak

Planirano je učešće najmanje 500 sudionika, studenata i studentica različitih fakulteta i studijskih programa na univerzitetima u Bosni i Hercegovini. Uzorak će obuhvatiti studente svih godina I i II ciklusa studija.

3.2. Postupak

Istraživanje će biti provedeno online korištenjem specijaliziranih alata prilagođenih za prikupljanje podataka u ovu svrhu. Na početku upitnika, učesnicima će biti prikazana molba za sudjelovanje u istraživanju, zajedno sa uputama koje sadrže sve relevantne informacije o istraživanju. Do uzorka će se doći putem studentskih udruženja, direktnom e-mail komunikacijom sa studentima, kao i putem e-mailova poslanih nastavnicima i menadžmentu pojedinih fakulteta u Bosni i Hercegovini.

Istraživanje će biti provedeno u skladu s etičkim standardima, uz obavezan informirani pristanak učesnika, kojima će biti omogućeno da u bilo kojem trenutku odustanu od istraživanja bez ikakvih posljedica. Prikupljeni podaci će se obrađivati isključivo na grupnom nivou, čime će biti osigurana anonimnost i povjerljivost učesnika. Svi podaci će biti isključivo korišteni u svrhu izrade doktorske disertacije i neće se dijeliti ili koristiti u druge svrhe bez dodatne saglasnosti učesnika.

3.3. Instrumentarij

Za prikupljanje podataka bit će korišteni sljedeći mjerni instrumenti:

3.3.1. Upitnik sociodemografskih obilježja

Na temelju analize dosadašnjih istraživanja iz ovog područja, odlučeno je da se u okviru ovog istraživanja prikupe podaci o sljedećim sociodemografskim i akademskim karakteristikama učesnika: spol, dob, godina studija, studijsko usmjerenje, stambeni uslovi tokom studija (da li su zbog studija trebali preseliti iz jednog grada u drugi te koliko su zadovoljni stambenim uslovima u kojima žive tokom studija), akademsko postignuće, ukupna mjesečna obiteljska primanja i stepen obrazovanja majke i stepen obrazovanja oca. Ovi podaci bit će prikupljeni pomoću upitnika posebno konstruiranog za potrebe ovog istraživanja.

3.3.2. Upitnik psihološkog kapitala

Upitnik psihološkog kapitala (eng. Psychological Capital Questionnaire - PCQ, Luthans, Avolio i Avey, 2007) prvobitno je kreiran za mjerenje psihološkog kapitala zaposlenika u radnom okruženju. Instrument mjeri četiri pozitivne psihološke sposobnosti koje doprinose uspjehu i zadovoljstvu pojedinca: samoeфикаsnost, nadu, optimizam i rezilijentnost, koje su ključne za uspjeh i zadovoljstvo pojedinca.

Sastoji se od 24 čestice, raspoređene na četiri faktora, s po šest čestica za svaku komponentu psihološkog kapitala. Sudionici odgovaraju na čestice koristeći šestostepenu Likertovu skalu od 1 (potpuno se ne slažem) do 6 (potpuno se slažem). Primjeri čestica uključuju: samoeфикаsnost (*Osjećam se samopouzđano kada analiziram dugoročni problem kako bih pronašao rješenje*); nada (*Postoji mnogo načina za prevazilaženje bilo kojeg problema vezanog za moj akademski rad*); rezilijentnost (*Obično na neki način prevladam poteškoće vezane za moj akademski rad*) i optimizam (*Uvijek gledam na svijetlu stranu stvari u vezi s mojim akademskim radom*).

Ukupan skor se formira zbrajanjem rezultata za sve čestice, pri čemu veći skorovi ukazuju na viši nivo psihološkog kapitala. Godine 2012., instrument je prilagođen za akademski kontekst kako bi se mogao koristiti za mjerenje psihološkog kapitala kod studenata. Izvještaji o pouzdanosti za ovaj instrument pokazuju visoke vrijednosti Cronbachovog alfa koeficijenta, koji iznosi 0,90 za ukupnu skalu. Pojedinačne skale također pokazuju prihvatljive do visoke vrijednosti alfa koeficijenta: samoeфикаsnost (0,85), nada (0,80), rezilijentnost (0,72), i optimizam (0,79) (Luthans i sar, 2012).

Za primjenu ovog instrumenta u Bosni i Hercegovini, uključujući prijevod i prilagodbu akademskom kontekstu, dobijena je dozvola od strane Mind Garden, Inc., nosioca autorskih prava, u julu 2024.

godine. Ova dozvola omogućava korištenje instrumenta u nekomercijalne istraživačke svrhe, uz poštovanje određenih ograničenja u vezi s reprodukcijom čestica i distribucijom instrumenta. Nosilac licence može koristiti instrument u istraživačkom radu, uz strogo pridržavanje svih autorskih prava uvjeta navedenih u dozvoli.

3.3.3. Socijalni kapital

Kako ne postoji jedna univerzalna mjera koja bi obuhvatila sve izvore socijalnog kapitala spomenute u prethodnim dijelovima teksta, a koje planiramo istraživati, u ovom istraživanju će biti korištene različite mjere, odnosno upitnici, razvijeni od strane različitih autora. Korištenje više mjera omogućava sveobuhvatnije prikupljanje podataka o različitim aspektima socijalnog kapitala, pružajući dublji uvid u njegove različite izvore i njihove uloge u studentskom životu.

Multidimenzionalna skala percipirane socijalne podrške (MSPSP)

Socijalni kapital studenata od obitelji operacionaliziran je kao socijalna podrška od obitelji i ispitat će se *Subskalom percipirane socijalne podrške od obitelji*. Percipirana socijalna podrška odnosi se na uvjerenje pojedinca da ga drugi vole, brinu o njemu i spremni su mu pomoći, a povezana je s realno dobivenom podrškom (Sarason i Sarason, 1996). Prema autorima, subjektivne procjene o dostupnoj i pruženoj podršci bolji su pokazatelji reakcija osobe na stresne situacije od objektivnih pokazatelja stvarno dostupne podrške. Skala percipirane socijalne podrške (engl. Multidimensional Scale of Perceived Social Support) autora Zimet, Dahlem, Zimet i Farley (1988) mjeri podršku od strane obitelji, prijatelja i druge značajne osobe. Skala se sastoji od ukupno 12 čestica, pri čemu svaka subskala sadrži po četiri čestice. Prethodna istraživanja pokazala su da skala ima dobru internu konzistenciju, valjanost i relativno stabilnu faktorsku strukturu. Prema autorima (Zimet i sar, 2015), skala je prevedena na više od dvadeset jezika. Riječ je o Likertovoj skali od sedam stepena.

Subskala koja mjeri percipiranu socijalnu podršku od obitelji uključuje četiri čestice: 3 (*Moja porodica se zaista trudi da mi pomogne*), 4 (*Kada mi je potrebno dobijem emocionalnu podršku i pomoć od svoje porodice*), 8 (*Mogu razgovarati o svojim problemima sa porodicom*) i 11 (*Moja porodica je spremna da mi pomogne pri donošenju odluka*). Subskala koja mjeri percipiranu socijalnu podršku od prijatelja uključuje čestice: 6 (*Moji prijatelji se zaista trude da mi pomognu*), 7 (*Mogu se osloniti na svoje prijatelje kada stvari loše krenu*), 9 (*Imam prijatelje sa kojima mogu podijeliti radost i tugu*) i 12 (*Sa prijateljima mogu razgovarati o svojim problemima*). U istraživanjima Zimet i saradnika (1990) na uzorku adolescenata (N=74), dobivene su sljedeće vrijednosti: Cronbach alpha koeficijent za skalu percipirane socijalne podrške od obitelji iznosio je .81, dok je za skalu socijalne podrške od prijatelja iznosio .92. Kada se uzme u obzir cijela skala, koeficijent pouzdanosti iznosio je .84 (Zimet i sar, 1990).

U ovome istraživanju subskala za prijatelje će biti prilagođena na način da se istovremeno navode i kolege, a što uključuje njihove vršnjake sa studija s kojima su oni često i prijatelji.

Socijalna podrška nastavnika

Socijalni kapital studenata od nastavnika operacionaliziran je kao socijalna podrška od nastavnika i ispitat će se *Skalom podrške nastavnika* (engl. Teacher Support Scale; McWhirter Rasheed & Crothers, 2000; Metheny, McWhirter & O'Neil, 2008) koja ocjenjuje percepciju studenata o podršci koju dobijaju od svojih profesora. Skala se sastoji od 21 čestice podijeljene u 4 podskale: (1) *Percipirana uključenost nastavnika u aktivnosti studenata*, (2) *Emocionalna podrška nastavnika*, (3) *Očekivanja nastavnika* i (4) *Dostupnost nastavnika*. S obzirom da je originalna skala na engleskom jeziku i razvijena je za učenike, u ovom istraživanju će biti prevedena na bosanski i prilagođena za procjenu podrške nastavnika u visokoškolskom okruženju. Čestice počinju s „Većina nastavnika na mom fakultetu...“, a sudionici procjenjuju slaganje na skali od 1 (uopće se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem). Ukupan rezultat predstavlja prosjek odgovora za svaku dimenziju gdje viši rezultat ukazuje na veću percipiranu podršku nastavnika od strane studenata. Cronbach alpha koeficijent za skalu je iznosio 0.96 u istraživanju McWhirter i Paa (1999).

Dimenzija percipirana uključenost nastavnika u aktivnosti studenata odnosi se na interes nastavnika za aktivnosti studenata i njihov profesionalni razvoj, kao i na pružanje pomoći i podrške. Sastoji se od 8 čestica, na primjer: *Većina nastavnika na mom fakultetu iskazuje interes za moju budućnost*. *Emocionalna podrška nastavnika* obuhvata vjeru profesora u sposobnosti studenata, brigu za njihov uspjeh i njihovo ohrabrivanje. Sadrži 5 čestica, poput: *Većina nastavnika na mom fakultetu mari za stvari koje će mi se dogoditi*. *Očekivanja profesora* odnose se na poticanje studenata i očekivanja njihovog uspjeha tokom studija i nakon njega. Ova podskala sadrži 5 čestica, na primjer: *Većina nastavnika na mom fakultetu želi da postignem dobar uspjeh u studiju*. *Dostupnost profesora* procjenjuje spremnost profesora da odvoje vrijeme za razgovor sa studentima o pitanjima vezanim ili nevezanim uz studij. Ova dimenzija ima čestice, poput: *S većinom nastavnika je lako razgovarati o stvarima vezanim uz studij*.

Socijalni kapital od univerziteta - institucionalna privrženost

Subskala *Institucionalne privrženosti* dio je Skale prilagodbe studenata na studij (engl. *Student Adaptation to College Questionnaire, SACQ*), koju su razvili Baker i Siryk (1984) za procjenu prilagodbe studenata na fakultet. Skala je prevedena i prilagođena za primjenu na hrvatskom jeziku. Verzija skale od 65 čestica koju su preveli Živčić-Bećirević i saradnici (2007) je primjenjena u doktorskom radu

Dautbegović (2018) u kojem su napravljene izmjene za pojedine čestice vezane za terminologiju adekvatniju za naše govorno područje. U primijenjenoj, modificiranoj tj. skraćenoj verziji skale, nastaloj nakon faktorske analize, Subskalu privrženosti instituciji čini sedam čestica (*Zadovoljan sam svojom odlukom da studiram upravo na ovom fakultetu. Želio bih da sam na nekom drugom fakultetu. Uzevši sve u obzir, radije bih bio kod kuće nego ovdje. Većina stvari koje me zanimaju nisu uopće povezane s mojim studijem. (A) U posljednje vrijeme mnogo razmišljam o promjeni fakulteta. U posljednje vrijeme mnogo razmišljam o tome da potpuno odustanem od studiranja, i to zauvijek. Ozbiljno razmišljam da na neko vrijeme prekinem studiranje i kasnije nastavim*). Ova subskala procjenjuje stepen u kojem su studenti predani obrazovnim ciljevima i ustanovi u kojoj studiraju. Rezultati na ovoj subskali ukazuju na nivo posvećenosti visokom obrazovanju i emocionalne veze sa institucijom. Viši rezultati upućuju na veću privrženost i zadovoljstvo studenata odabranom institucijom. Cronbach alfa koeficijent pouzdanosti za ovu subskalu iznosi .816, što ukazuje na zadovoljavajuću unutrašnju konzistentnost (Dautbegović, 2018).

Skala socijalnog kapitala na internetu (eng. Internet Social Capital Scales - ISCS, Williams, 2006)

Skala socijalnog kapitala na internetu (Williams, 2006) koristit će se za mjerenje online socijalnog kapitala studenata. Ova skala se sastoji od dvije paralelne skale: jedne za online upotrebu i jedne za offline upotrebu. Svaka od ovih skala mjeri povezujući (bonding) i premošćujući (bridging) socijalni kapital, što rezultira sa ukupno četiri podskale. *Povezujući socijalni kapital* obuhvata veze među ljudima sličnim po važnim aspektima poput porodice i prijatelja, a *premošćujući* povezuje ljude različitih karakteristika i fokusira se na vanjske odnose i veze. U ovome radu koristit će se samo skala za online upotrebu koja obuhvata dvije podskale: *povezujući online socijalni kapital* i *premošćujući online socijalni kapital*.

Svaka podskala sadrži deset čestica, s ukupnim rasponom rezultata od 10 do 50. Sudionici odgovaraju na čestice koristeći petostepenu Likertovu skalu od 1 (potpuno se ne slažem) do 5 (potpuno se slažem). Koeficijenti unutarnje pouzdanosti za podskalu povezivanja su .87, a za podskalu premošćivanja .75 (Williams, 2006).

Primjeri čestica za povezujući socijalni kapital: *Postoji nekoliko ljudi online kojima vjerujem da će mi pomoći riješiti probleme; Postoji neko online kome se mogu obratiti za savjet o donošenju vrlo važnih odluka; Ljudi s kojima komuniciram online bi podijelili svoju zadnju marku sa mnom*. Primjeri čestica za premošćujući socijalni kapital: *Komunikacija s ljudima online me čini zainteresiranim za događaje izvan mog grada; Komunikacija s ljudima online me potiče da isprobam nove stvari; Komunikacija s ljudima online me čini zainteresovanim za razmišljanja ljudi koji su drugačiji od mene*.

Za primjenu ovog instrumenta u Bosni i Hercegovini, istraživačica je stupila u kontakt s autorom u augustu 2024. godine kako bi se informirala o dozvolama za korištenje. Autor je odgovorio da je skala objavljena i slobodno dostupna te da nije potrebna posebna dozvola za njeno korištenje. U skladu s tim, skala će biti prevedena na bosanski jezik i korištena u istraživanju bez potrebe za dodatnim dozvolama.

3.3.4. Psihosocijalna dobrobit

Kratka verzija skale mentalnog zdravlja (eng. Mental Health Continuum-Short Form - MHC-SF, Keyes, 2009)

Kratka verzija skale mentalnog zdravlja (MHC-SF, Keyes, 2009) razvijena je kako bi mjerila pozitivno mentalno zdravlje kroz tri dimenzije: emocionalnu (3 čestice), socijalnu (5 čestica) i psihološku dobrobit (6 čestica). Skala se sastoji od ukupno 14 čestica, a sudionici ocjenjuju učestalost svakog osjećaja tokom proteklog mjeseca na šestostepenoj Likertovoj skali (od 0 - nikada, do 5 - svaki dan). Viši rezultat ukazuje na viši nivo ukupne dobrobiti.

Skala omogućava procjenu i kategorizaciju mentalnog zdravlja u tri kategorije: "flourishing" (procvat), "languishing" (opadanje) i "umjereno mentalno zdravlje," ovisno o učestalosti simptoma. Osobe s procvatom mentalnog zdravlja osjećaju barem jedan od tri znaka hedonističke dobrobiti i šest od jedanaest znakova pozitivnog funkcioniranja gotovo svaki dan u proteklom mjesecu. S druge strane, niska učestalost tih simptoma ukazuje na opadanje mentalnog zdravlja, dok oni koji ne spadaju u ove kategorije imaju umjereno mentalno zdravlje. Primjeri čestica uključuju: *Tokom proteklog mjeseca koliko često ste se osjećali sretno?* za emocionalnu dobrobit, *Tokom proteklog mjeseca koliko često ste osjećali da pripadate zajednici i da ste u njoj prihvaćeni?* za socijalnu dobrobit, te *Tokom proteklog mjeseca koliko često ste osjećali da vam je život smislen i da imate svrhu?* za psihološku dobrobit.

Trofaktorska struktura skale (emocionalna, psihološka i socijalna dobrobit) potvrđena je u različitim studijama na nacionalnim uzorcima odraslih, studenata i adolescenata, s visokim koeficijentima unutarnje konzistentnosti, $\alpha > .80$ (Keyes, 2005; Gallagher, Lopez i Preacher, 2009; Robitschek i Keyes, 2009). Istraživanje provedeno u Hrvatskoj (Vuletić, Erdeši i Nikić, 2018) na hrvatskoj verziji skale također je zabilježilo visoke koeficijenti unutarnje konzistencije: $\alpha = .92$ za ukupni rezultat, $\alpha = .87$ za emocionalnu dobrobit, $\alpha = .84$ za socijalnu dobrobit i $\alpha = .88$ za psihološku dobrobit.

3.3.5. Akademsko postignuće

S obzirom na to da je prosječna ocjena najčešće korištena mjera akademskog postignuća (Kalechstein i Nowicki, 1997), u ovom radu će se prosječna ocjena studenata ostvarena u prethodnom semestru koristiti kao indikator njihovog akademskog postignuća.

3.7. Očekivani rezultati i naučni doprinos

Očekuje se da će rezultati ovog istraživanja značajno doprinijeti boljem razumijevanju uloge psihološkog i socijalnog kapitala u objašnjenju psihosocijalne dobrobiti i akademskog postignuća studenata. Istraživanjem se promiče izvan tradicionalnih okvira, pružajući nove uvide u međusobne odnose ovih konstrukata, što je posebno važno s obzirom na kompleksne izazove s kojima se studenti suočavaju.

Posebna vrijednost ovog istraživanja ogleda se u tome što obuhvata psihosocijalni razvoj studenata u bosanskohercegovačkom kontekstu, koji je nedovoljno istražen. Empirijski nalazi mogu pomoći obrazovnim institucijama i akterima u obrazovanju u kreiranju preventivnih i intervencijskih mjera i mehanizama podrške usmjerenih na unapređenje studentske dobrobiti, akademskog uspjeha i profesionalnog razvoja, kako tokom studija, tako i nakon.

Dodatno, ovo istraživanje proširuje teorijski okvir psihološkog i socijalnog kapitala, primjenjujući ga na studentsku populaciju u kontekstu visokog obrazovanja u BiH. Istraživanje uključuje i psihometrijsku validaciju instrumenata, od kojih se neki po prvi put koriste u ovom kontekstu, što obogaćuje postojeća saznanja i unapređuje razumijevanje ovih važnih konstrukata, kao i pouzdanosti instrumenata za buduća istraživanja.

3.8. Popis citirane literature (maksimalno 30 referenci)

Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta. (2023). *Uputstvo o izmjenama i dopunama u formi i sadržaju diplome i dodatka diplomi* ("Službeni glasnik BiH", broj 39/23). Preuzeto s <http://www.sluzbenenovine.ba/page/akt/2m2icgztz5k76kjin45hkom9s>

Alotaibi, T. A., Alkhalifah, K. M., Alhumaidan, N. I., Almutiri, W. A., Alsaleh, S. K., AlRashdan, F. M., Almutairi, H. R., Sabi, A. Y., Almawash, A. N., Alfaifi, M. Y., & Al-Mourgi, M. (2023). The Benefits of Friendships in Academic Settings: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Cureus*, 15(12), e50946. <https://doi.org/10.7759/cureus.50946>

Auerbach, R. P., Mortier, P., Bruffaerts, R., Alonso, J., Benjet, C., Cuijpers, P., Demyttenaere, K., Ebert, D. D., Green, J. G., Hasking, P., Murray, E., Nock, M. K., Pinder-Amaker, S., Sampson, N. A., Stein, D. J., Vilagut, G., Zaslavsky, A. M., Kessler, R. C., & WHO WMH-ICS Collaborators (2018). WHO World Mental Health Surveys International College Student Project: Prevalence and distribution of mental disorders. *Journal of abnormal psychology*, 127(7), 623–638. <https://doi.org/10.1037/abn0000362>

- Berk, L. E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Brouwer, J., Jansen, E., Flache, A., & Hofman, A. (2016). The impact of social capital on self-efficacy and study success among first-year university students. *Learning and Individual Differences*, 52, 109–118. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2016.09.016>
- Claridge, T. (2018). *Introduction to Social Capital Theory*. Social Capital Research: New Zealand.
- Claridge, T. (2021, January 15). *Social capital measurement*. Social Capital Research. Preuzeto <https://www.socialcapitalresearch.com/social-capital-measurement/>
- Dautbegović, A. i Brkić, M. (2023). Psihosocijalne odrednice anksioznosti i depresivnosti kod studenata tokom pandemije COVID-19. *Zbornik radova - naučno-stručni skup Sedmi sarajevski dani psihologije*, 350, 9–33.
- Dautbegović, A., Marković, M., Dedić Bukvić, E., Brkić, M., Čolić, A. i Smajić, A. (2023). *Od individualne do institucionalne odgovornosti: unapređenje kvalitete mentalnog zdravlja studenata i iskustava studiranja*. Sarajevo: E-knjige Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu.
- Gallup i Lumina Foundation. (2024). The State of Higher Education 2024 Report. <https://www.luminafoundation.org/resource/the-state-of-higher-education-2024/>
- Guerrero-Alcedo, J. M., & Espina-Romero, L. C. (2024). Bayesian analysis of psychological capital in peruvian university students: Differences by sex and age. *Heliyon*, 10(15), e35370. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e35370>
- Hazan Liran, B., & Miller, P. (2019). The role of psychological capital in academic adjustment among university students. *Journal of Happiness Studies: An Interdisciplinary Forum on Subjective Well-Being*, 21(3), 1169–1169. <https://doi.org/10.1007/s10902-017-9933-3>
- Husić, I., i Dautbegović, A. (2023). Prevalencija anksioznosti, depresivnosti i stresa kod studenata i razlike u razini simptoma s obzirom na spol i dob. *Obrazovanje odraslih/Adult Education*, (1), 81–98.
- Jamil, R., Rasheed, F., & Jamil, T. (2023). Impact of parental involvement on students' mental health during COVID-19. *Journal of Educational Psychology*, 24(1), 123–137.
- Jokić-Begić, N. (Ur.) (2012). *Psihosocijalne potrebe studenata*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Kalechstein, A. D., & Nowicki, S., Jr. (1997). A meta-analytic examination of the relationship between control expectancies and academic achievement: an 11-year follow-up to Findley and Cooper. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 123(1), 27+.
- Keyes, C. L. M. (2005). Mental illness and/or mental health? Investigating axioms of the complete state model of health. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73(3), 539–548. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.73.3.539>
- Li, R., Che Hassan, N., & Saharuddin, N. (2023). Psychological Capital Related to Academic Outcomes Among University Students: A Systematic Literature Review. *Psychology research and behavior management*, 16, 3739–3763. <https://doi.org/10.2147/PRBM.S421549>

- Luthans, F., Youssef-Morgan, C. M., & Avolio, B. J. (2015). *Psychological capital and beyond*. Oxford University Press.
- Luvira, V., Nonjui, P., Butsathon, N., Deenok, P., & Aunruean, W. (2023). Family Background Issues as Predictors of Mental Health Problems for University Students. *Healthcare (Basel, Switzerland)*, 11(3), 316. <https://doi.org/10.3390/healthcare11030316>
- Mahmoodimehr, E., Hafezi, F., Bakhtiarpour, S., & Johari Fard, R. (2023). The relationship between academic support and well-being in students through mediation of resilience. *Caspian Journal of Health Research*, 8 (1), 21-28. <https://doi.org/10.32598/CJHR.8.1.446.1>
- Negovan, V. (2010). Dimensions of students' psychosocial well-being and their measurement: Validation of a students' Psychosocial Well Being Inventory. *Europe's Journal of Psychology*, 6(2), 85-104. <https://doi.org/10.5964/ejop.v6i2.186>
- Phua, J., Jin, S. V., & Kim, J. (J.). (2017). Uses and gratifications of social networking sites for bridging and bonding social capital: A comparison of Facebook, Twitter, Instagram, and Snapchat. *Computers in Human Behavior*, 72, 115-122. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.02.041>
- Riolli, L. , Savicki, V., i Richards, J. (2012) Psychological Capital as a Buffer to Student Stress. *Psychology*, 3, 1202-1207. doi: [10.4236/psych.2012.312A178](https://doi.org/10.4236/psych.2012.312A178)
- Rogošić, S. (2015). Životno zadovoljstvo budućih odgojitelja: utjecaji socijalnog, ekonomskog i ljudskog kapitala obitelji. *Napredak*, 156 (3), 233-0. <https://hrcak.srce.hr/166177>
- Seligman, M. E. P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55(1), 5-14. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.5>
- Sengar S. (2021). Psychological Capital, Happiness and Academic Stress Among College Students. *International Journal of Indian Psychology*, 9(2), 737-751. DIP:18.01.078.20210902, DOI:10.25215.0902.078
- Slåtten, T., Lien, G., Batt-Rawden, V.H., Evenstad, S.B.N. and Onshus, T. (2023), "The relationship between students' psychological capital, social-contextual factors and study-related outcomes – an empirical study from higher education in Norway", *International Journal of Quality and Service Sciences*, Vol. 15 No. 1, pp. 17-33.
- Taseer, N. A., Khan, S. A., Yasir, W., Kishwer, R., & Iqbal, K. (2023). Impact of Family Involvement on Academic Achievement at Higher Secondary Level. *Journal of Social Sciences Review*, 3(2), 1-10. <https://doi.org/10.54183/jssr.v3i2.231>
- Tsang, K. L., Wong, P. Y., & Lo, S. K. (2012). Assessing psychosocial well-being of adolescents: a systematic review of measuring instruments. *Child: care, health and development*, 38(5), 629-646. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2214.2011.01355.x>

3.9. Procjena ukupnih troškova predloženog istraživanja

3.10. Predloženi izvori finansiranja istraživanja

Vrsta finansiranja	Naziv projekta	Voditelj projekta	Potpis
Nacionalno finansiranje			
Međunarodno finansiranje			
Ostale vrste projekata			
Samostalno finansiranje	Da		

3.11. Sjednica Etičkog komiteta na kojoj je odobren prijedlog istraživanja (po potrebi)

SAGLASNOST PREDLOŽENOG MENTORA/POTPIS DOKTORANTA

Izjavljujem da sam saglasan sa projektom koji se prijavljuje.

Potpis
(prof. dr. Amela Dautbegović)

Potpis
(ime i prezime komentora)

A. Dautbegović

Potpis
(Mirzeta Brkić/Mr)

Mirzeta Brkić

U Sarajevu, 19. 09. 2024.